

การเกษตร จากวิถีความสุขบริสุทธิ์ สู่ยุคเสื่อมถอย

นิคม พรหมมาเทพย์

ที่ปรึกษาศูนย์ศิลปวัฒนธรรมล้านนา
มหาวิทยาลัยแม่โจ้

๒๕๕๐๓๓

จากการที่ผู้เขียนเคยรับราชการเป็นศึกษานิเทศก์รับผิดชอบโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน ในเขตชนบทยากจน (ก.ศ.พข.) ตั้งแต่ปี พ.ศ.2527 เป็นต้นมา พบว่าชาวบ้านมีปัญหาเรื่อง ไร่ งาน เลี้ยง ที่ต้องรีบแก้ไขโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมจากชาวบ้าน จากวัดหรือศาสนสถาน และจากสถานศึกษา คือ โรงเรียน สรุปเป็นหลักการว่า “บวร” บ คือ บ้าน, ว คือ วัดหรือศาสนสถาน, ร คือ โรงเรียนหรือสถานศึกษา ผู้เขียนได้ใช้หลักการของ “บวร” ดังกล่าวในการพัฒนาชนบทร่วมกับชาวบ้าน พระสงฆ์และผู้เกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้ผู้เขียนสังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงในสังคมมากมาย โดยเฉพาะปัญหาของชาวนาชาวนาไร่ ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ผู้เขียนจึงเข้าอบรมเกษตรธรรมชาติพิเศษ (โดยใช้จุลินทรีย์อี-เอ็ม) ที่ศูนย์จังหวัดสระบุรี มาพัฒนาวิชาการเกษตรในโรงเรียน จำนวนราว 1,000 โรงเรียนในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อส่งผ่านความรู้เกษตรธรรมชาติไปยังผู้ปกครองนักเรียน ประยุกต์ใช้วิถีธรรมชาติให้กลับสู่วิถีเกษตรแบบดั้งเดิม ขณะเดียวกันได้ทำแบบสอบถาม (ตามปรากฏในท้ายเรื่อง) ชาวนาถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีเกษตรในชีวิตของชาวนาตลอดจนถึงผลกระทบจากการเกษตรเคมีสมัยใหม่กับวิถีเกษตรธรรมชาติที่บริสุทธิ์ แล้วนำความคิดเห็นของผู้ตอบในเชิงวิชาการมาประมวลนำเสนอเชิงสารคดีเพื่อให้ผู้อ่านได้รับอรรถรสพร้อมสาระดังต่อไปนี้

■ วิถีปัญหาเปลี่ยนวิถีล้านนาให้เป็นไป

สายธารแห่งวิถีการทำนาที่ผูกพันกับสิ่งแวดล้อมอย่างบริสุทธิ์ของผู้คนล้านนาในอดีตมีวิถีการทำอยู่ทำกินสืบสานตกทอดกันมาจนเข้าสู่วิกฤติแห่งวิถีชาวล้านนา จากผู้คนที่ผูกพันกับสิ่งแวดล้อมนำแรงงานวัวควายมาร่วมทำนา ชาวนาและเพื่อบ้านต่างมีน้ำใจอย่างเมตตาการุณเต็มเปี่ยมเต็มใจร่วมงานการทำนา เกิดคุณธรรมทรงคุณค่าหลากหลายในทุกกว้าง ทั้งด้านการทำมาหากิน การใช้ชีวิต การใช้มะธุยาภูมิปัญญา ความเชื่อเกิดเป็นประเพณี อีดกอง (จารีต) คติชนชาวนา ที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมท้องถิ่นรวมทั้งทรัพยากรอันอุดม จึงมีผลให้วิถีชีวิตอยู่เป็นสุขในความเป็นแก่นแท้แห่งอัตลักษณ์ล้านนา สง่า เจริ สบง ชุ่มเย็น อยู่ในหลักการแผ่คุณธรรมลุ่มลึก ละเอียดเนียนแนบกับธรรมชาติบริสุทธิ์ ความสง่างามวิถีวัฒนธรรมดังกล่าวบันดาลใจให้ผู้คนเรียกขานดินแดนแห่งนี้ว่า “ถิ่นไทยงาม”

เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนผ่านเกิดความก้าวล้ำจากวัฒนธรรมตะวันตกโดยเฉพาะการปฏิวัติเขียวหรือปฏิวัติทางการเกษตรเข้าครอบงำชาวนาโดยที่ประเทศไทยเข้าร่วมแผนพัฒนาแห่งชาติฉบับแรกราวปี พ.ศ.2505 เกิดเพลิงแห่งกิเลสตัณหาเปลี่ยนแปลงจากวิถีเกษตรพออยู่พอกินเป็นสุขดั้งเดิมสู่อาณาจักรเกษตรเชิงเดี่ยวระบบอุตสาหกรรม ทั้งนักการเมืองนายทุนเข้ามาสวมบทบาทสนับสนุนคิดค้นวิถีเกษตรยุคใหม่แบบก้าวกระโดดหนีจากธรรมชาติ มีการผลิตทั้งปุ๋ย เคมีภัณฑ์

ที่ต้องการผลผลิตในพืชผล สัตว์เลี้ยง ให้ได้ผลทางลัด โตเร็ว ไม่ต้องต่อสู้กับธรรมชาติ เกิดการคิดค้นยาฆ่าแมลง ฆ่าหญ้า เคมีทำลายศัตรูพืชและสัตว์ สารเร่งโต สารเพิ่มสีสวย เหล่านี้ ล้วนเป็นสารเคมีที่มีทั้งผลดีแฝงฝังอยู่กับผลร้ายอย่างมหันต์ ต่อชีวิตคนตลอดจนถึงแวดล้อมทั้งปวง ฝ่ายรัฐได้สร้างแนวคิด ปลุกเร้าชาวบ้านว่า “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีเงินใช้ ไร้โรคพาให้สุขสมบูรณ์”

นอกจากนวัตกรรมอันเลวร้ายทางสารพิษเคมี แห่งเกษตรยุคใหม่ดังกล่าว ยังมีพัฒนาการใช้เครื่องมือ ทางการเกษตรให้เร็วสะดวก ง่ายสนองต้นหาความต้องการ ตามรูปแบบทุนนิยม เช่น สร้างรถไฟ รถเก็บเกี่ยว ฯลฯ ทุกอย่างเป็นผลผลิตทางวิทยาศาสตร์เข้ามาแทนที่วิถี การทำนาของผู้คนที่เคยคุ้นกับแรงงานวัวควายร่วมกับ แรงกายคน วัฒนธรรมเกษตรเคมีใหม่เหล่านี้ได้ถาโถมถั่ง หลังไหลเข้ามาดินแดนล้านนา จนธรรมชาติวิถีเก่า ที่มีคุณค่า ดั้งเดิมไม่สามารถจะต้านได้ ที่สุดวิถีชีวิตเกษตรธรรมชาติ ที่เคยดีงามถูกเบียดเบียนกีดกร้อนเริ่มจางหายไปจากล้านนา เกิดระบบนายทุนเข้ามามีบทบาทในการวางระบบสินค้า เชื้อ สารเคมีเกษตร การชวนเชื่อโดยโฆษณา ให้ชาวนาเช่าซื้อ เครื่องมือการเกษตร แม้แต่ข้าราชการบางคน นักวิชาการ บางส่วนได้ส่งเสริมให้ชาวนาเปลี่ยนแนวคิดไปทำเกษตร แพนใหม่ระบบเชิงเดี่ยว ฝ่ายทุนนิยมรณรงค์โฆษณาชวนเชื่อ สร้างกระแสอย่าง ไร้ความสำนึกทุกรูปแบบให้ชาวนาใช้ ผลิตภัณฑ์เกษตรเคมี หวังว่าประเทศไทยเป็นผู้ส่งข้าวออก เป็นอันดับหนึ่งของโลก

สภาพปัญหาสังคมดังกล่าวทำให้ผู้เขียนทำแบบ สัมภาษณ์ชาวนาจำนวน 100 คน นำความคิดเห็นมาประมวล นำเสนอ ดังนี้

คำสัมภาษณ์ : ท่านคิดว่าเกษตรระบบอินทรีย์ดั้งเดิม กับเกษตรเคมีแบบใหม่มีข้อดีข้อเสียอย่างไร?

ประมวลคำตอบ : จากการที่ได้รับวัฒนธรรมการเกษตร แบบใหม่ทำให้เกิดผลเสียหลายประการ สิ่งแวดล้อมพื้นดิน

ถูกทำลายจากพิษสารเคมี สิ่งมีชีวิตหลากหลาย เช่น ไล่เดือน แมลง จุลินทรีย์ จุลินทรีย์ที่สร้างคุณค่าแก่ดินถูกทำลาย ในน้ำ มีสารพิษเจือปน เน่าเหม็น พืชผักมีสารพิษแทรกซึม มวลอากาศ เป็นมลพิษ มีสารเร่งเนื้อ สารเพิ่มสีตกค้างอยู่ในเนื้อสัตว์เลี้ยง เมื่อผู้นำนำสิ่งเหล่านี้มาเป็นอาหารจึงมีผลก่อมะเร็ง เกิดอาการ ผิดปกติในร่างกายอัมพาต ใจวายเฉียบพลัน บางคนเป็นโรค ไม่ทราบสาเหตุ บางคนต้องทรมานอยู่กับหลาย ๆ โรค เช่น เบาหวาน ความดัน ไช้มันในเส้นเลือดพร้อมกัน

วิกฤตชีวิตเริ่มก่อและแพร่ขยายไปสู่สังคมเป็นวงกว้าง จนผู้ป่วยล้นโรงพยาบาล ส่งผลต่อค่าใช้จ่ายรักษาพยาบาล ค่าพาหนะไปรักษา คนในครอบครัวต้องหยุดงานขาดรายได้ เพราะต้องเอาใจใส่ดูแลคนไข้ บ่อยครั้งบางครอบครัวต้องกู้หนี้ยืมสินมาเป็นค่ารักษาเพื่อยื้อชีวิตผู้ป่วย สิ่งเหล่านี้ล้วนมาจาก ผลแห่งการพัฒนาการเกษตรแผนใหม่ที่ขาดจิตสำนึกปลูกเร้า ผู้คนให้พึ่งพาสารเคมีมาแทนที่การเกษตรแผนใหม่ที่ขาด จิตสำนึก ปลูกเร้าผู้คนที่พึ่งพาสารเคมีเข้ามาแทนที่การเกษตร แบบธรรมชาติที่มีคุณค่า เกษตรที่รักษาและเป็นมิตร ต่อสิ่งแวดล้อมที่บรรพบุรุษคนล้านนาได้ปฏิบัติสืบต่อกัน มา นานหลายชั่วอายุคน

ยิ่งนานวัน เวลาผ่านไปเครื่องมือจักรกลการเกษตร ไม่ว่า รถไถ เครื่องสีข้าว หลายอย่างเริ่มสึกหรอต้อง เสียค่าบำรุงรักษา ซ่อมเปลี่ยนอะไหล่ทำให้สิ้นเปลืองเงิน อยู่บ่อยครั้ง ขณะเดียวกันเครื่องจักรกลเสื่อมสลายไปตาม กาลเวลา ในที่สุดก็หมดอายุการใช้งาน แต่วัวควายนั่นนานวัน ได้แพร่ลูกออกหลาน ขยายพันธุ์มีจำนวนมากขึ้น ทั้งสัตว์ ดังกล่าวถ่ายมูลเป็นปุ๋ยแก่พืชทุกวัน เพิ่มคุณค่าสร้างราคา ให้แก่เจ้าของผู้เลี้ยง

ข้อดีของเกษตรเคมีสามารถเร่งพืชสัตว์ให้เจริญเติบโต ได้เร็ว สะดวกแก่การบำรุงรักษา เครื่องมือทำการเกษตร ทำนาแทนคนได้เร็วกว่า เสร็จทันเวลา ใช้เวลาน้อยกว่าเกษตร อินทรีย์แบบดั้งเดิม

คำสัมภาษณ์ : ท่านเข้าใจคำว่า “โง่-จน-เจ็บอย่างไร?”

ประมวลคำตอบ : ตามที่ชาวนาชาวไร่ ความโง่ คือ ความไม่รู้ของผู้คน บางคนการศึกษาไม่สูง ไม่ได้เรียนเพราะเป็นชาวนาไม่มีเงินเรียนเหมือนคนอื่น ๆ จึงทำให้เป็นคนโง่ สังคมดูถูกว่าเป็นชาวไร่ชาวนา ไม่มีเกียรติเป็นผู้ต่ำต้อย ส่วนคำว่าจน คือ ชาวนาเป็นคนไม่มีเงิน ชาวนาเป็นหนี้ ทำนาต้องใช้หลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดิน และคำว่าเจ็บ คือ ความเจ็บป่วยของชาวนา ในการทำนาต้องใช้แรงกายแรงใจ ต้องอดทนสู้ บางครั้งแม้เจ็บป่วยก็ต้องออกไปทำนา

คำสัมภาษณ์ : ทางแก้ไขปัญหาของชาวนาควรทำอย่างไร?

ประมวลคำตอบ : ส่วนมากเกษตรกรมีหนี้สิน ทุกข์ทนต์ลำบาก รัฐควรให้ความช่วยเหลือปลดหนี้ หรือพักชำระหนี้เพื่อให้ชาวนามีโอกาสตั้งตัว และหาทางออกพลิกผันชีวิตจากร้ายกลายเป็นดีด้วยตนเอง นอกจากนี้รัฐควรจัดอบรมให้เกษตรกรมีความรู้เท่าทันในเกษตรแผนใหม่หากจะใช้สารเคมีควรทำอย่างถูกต้อง

ในส่วนตัวชาวนาเองต้องรู้จักประหยัดคอดออม ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ใช้วิธีการเกษตรธรรมชาติ ผสมผสานกับเกษตรแผนใหม่ รวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยน ประสบการณ์วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาวิชาชีพ ช่วยเหลือตนเองหรือร่วมกันหาทางปรับเปลี่ยนแนวคิดใหม่ หรือกลับมาทำเกษตรอินทรีย์แบบดั้งเดิม หาทางในการกำหนดราคาข้าวด้วยกลุ่มชาวนาเองเพื่อหลุดพ้นจากการกดราคาข้าว ด้วยกลุ่มชาวนาเองเพื่อหลุดพ้นจากการกดราคาผูกขาดของพ่อค้าคนกลาง

ในด้านการปลูกพืชชาวนาควรปลูกพืชหลายชนิด เพื่อประคองผลผลิต หากการปลูกข้าวล้มเหลวหรือขาดทุน จะได้มีพืชอื่นมาทดแทนได้บ้างหรือมีพืชผลที่สามารถเก็บกินได้เพื่อลดค่าใช้จ่ายประจำวัน

บทปัจฉิมประมวลความ

จากข้อมูลดังกล่าวพอสรุปได้ว่า ชาวนาถูกกระทำ ทั้งแรงเหวี่ยงและแรงผลักดันให้เข้าสู่ระบบเกษตรเคมีและเกษตรเชิงเดี่ยวในสังคมแห่งการบริโภควัตถุนิยม แรงเหวี่ยงนำได้แก่การที่นายทุนปลูกเร้าสร้างกระแสชวนเชื่อ โฆษณา หลอกหลวง ส่วนแรงผลักดัน คือ สภาพซากเดนแห่งความยากจน เป็นหนี้ ปัญหาชีวิตวิบัติทำให้ชาวนาต้องการหนีปัญหา

จากแรงเหวี่ยงนำทำให้ชาวนาหลงเชื่อ และแรงผลักดันที่ทำให้ชาวนาพากันหนีปัญหาดังกล่าว พวกเขาจึงตัดสินใจรับเอาเกษตรเคมีและเกษตรเชิงเดี่ยวในยุคใหม่เข้าสู่วิถีชีวิต ทำให้เขาเข้าสู่ปัญหาหอบใหม่โดยปริยาย ที่สุดปัญหาหนี้สิน หวนกลับมามากกว่าเดิมและความทุกข์ทนยังคั่งค้างซ้ำซาก สืบทอดจากบรรพบุรุษชาวนาเป็นมรดกแห่งความยากไร้ สืบสู่ลูกหลานเรื่อยมารุ่นแล้วรุ่นเล่า

ปัญหาดังกล่าวเหล่านี้ผู้เขียนเคยพบในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน (กศ.พช.) แม้เวลาผ่านมาหลายสิบปีถึงปัจจุบันยังไม่พ้นจากปัญหาที่ผูกขาดไม่คลายปมในเรื่องโง่ คือ ความไม่รู้จักจริง ถูกระบบ นายทุนหลอกล่อตราค่าผลผลิตของชาวนา แต่ชาวนากลับซื้อผลิตภัณฑ์เครื่องมือการเกษตรแบบใหม่ราคาแพง ซื้อพันธุ์พืชที่ถูกตัดต่อทางพันธุกรรมปลูกได้เพียงครั้งเดียว ไม่สามารถนำมาเมล็ดในพืชใหม่ไปต่อพันธุ์ได้ ต้องกลับไปพึ่งพานายทุนเจ้าของพันธุ์ผูกขาดพืชที่เป็นผลผลิตทางวิทยาศาสตร์ บ่อยครั้ง พ่อค้าคิดกลโกงทำปุ๋ยปลอมมาขาย ชาวนาหลายคนก็ซื้อเพราะความไม่รู้เท่าทัน ส่วนคำว่าจน คือ การขาดแคลนปัญญา ขาดทุนทรัพย์ในการหมุนเวียน ดังคำกล่าวว่ายิ่งทำนา ยิ่งจน ต้องกู้หนี้ยืมสิน หลายคนต้องเอานาไปจำนำนายทุน ที่สุดก็หลุดเป็นของเจ้าหนี้ แต่ชาวนากลับมาเช่านาเดิมของตนเองทำนาต่อไป นอกจากนี้ยังจนปัญญาในการคิดค้นแสวงหาทางออกแก้ไขปัญหาชีวิตจนมีคำว่า “ทำนาปรังได้แต่ชั่งกับหนี้ ทำนาปีได้แต่หนี้กับชั่ง” หรือชาวนาบางคนขายนาเพื่อนำเงินทุนไปทำงานต่างประเทศแต่ที่ สุดชีวิตล้มเหลวจนมีคำว่า “ไปเสียนา มาเสียเมีย” และที่ สุดคือเจ็บ หลายคนป่วยเป็นโรค ร่างกายไม่แข็งแรง ได้รับพิษสารเคมีทางการเกษตร ส่วนด้านจิตใจ ป่วยด้วยความเครียดกังวลวิตกกังวลอยู่ในภวังค์แห่งความทุกข์ซ้ำซาก

ปัญหาเรื่องโง่-จน-เจ็บเหล่านี้ เหมือนหนึ่งมรดกที่ชาวนาผู้ยากไร้จำใจถ่ายทอดให้แก่ทายาทลูกหลานรุ่นแล้วรุ่นเล่าไม่มีจบสิ้น ชีวิตอยู่เป็นทาสในสังคมแห่งการนิยมบริโภควัตถุมากกว่าความสำคัญด้านจิตใจ

หากพิจารณาจิตใจของชาวนา หลาย ๆ คน สภาพจิตใจเหี่ยวท้อเป็นทุกข์จมปลักหมักบ่มฝังอยู่ห่าง

แห่งความล้มเหลวในการประกอบอาชีพสมองต่อความคิดมืดมน ไม่เห็นทางออกในการแก้ปัญหาที่ตนเองประสบอยู่ เสมือนดังคนหลงป่ากว้างดงที่บ หลายคนที่ต้องพึ่งยาคลายเครียด กินยาแก้ปวด บางคนถึงกับทำอัตวินิบาตกรรมฆ่าตัวตายหนีปัญหา บางคนกินข้าวไม่ลงซบผอมจนกระดูกโผล่ให้เห็นเสมือนดังคำเปรียบที่ว่า “ชาวนาคือกระดูกสันหลังของชาติ” ปรากฏการณ์เลวร้ายเหล่านี้ตั้งห้วงโซ่คล้องชีวิตมดลูกชาวนาเป็นวิถีวนเวียนตลอดกาล

จากประสบการณ์ชีวิตตั้งแต่แรกเกิด ผู้เขียนคลุกคลีถูกล้อมกลาด้วยวิถีชาวนาไม่ว่าการไถ-หว่าน-ดำ-เกี่ยว-เก็บข้าว แปรสภาพข้าวไปทำบุญ ตลอดจนได้เฝ้าสังเกตศึกษาวิถีชาวนาได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบรรพบุรุษ-ญาติ-เพื่อนที่เป็นชาวนาพันธุ์แท้ในดินแดนล้านนา ผู้เขียนพบว่าชีวิตชาวนายังขาดการพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็งอย่างจริงจัง แม้บ่อยครั้งชาวนามีโอกาสไปวัด ทำบุญ แต่เป็นเพียงกิจกรรมทางกายบางคนทำไปตามประเพณี หลังจากนั้นจิตใจต้องมาติดหล่มจมปลักอยู่ในภวังค์แห่งสรรพปัญหา ผิงในหลุมแห่งทุกข์ภาวะงานทำนาจีบถัดตั้งคลื่นที่สาดซัดผืนกแน่นหนีบห้วงจิตสำนึกทุกสายลมหายใจ จิตของชาวนาไม่ปลอดโปร่ง จิตไม่สงบไม่สงบนิ่ง จิตชาวนาไม่พบลำแสงจางรัสแห่งปัญญาที่เข้มแข็งพอจะส่องมรรคนำทางไปแก้ไขปัญหาอุปสรรคให้หมดสิ้นได้ด้วยตนเอง จึงเกิดความล้มเหลวในการดิ้นรนแก้ปัญหาชีวิตดังกล่าว

ท่าอย่างไรที่จะทำให้จิตของชาวนาได้พบกับองค์สามแห่งไตรสิกขาได้แก่ ศีล-สมาธิ-ปัญญา คำว่าศีล คือให้จิตชาวนามีศีลเข้มแข็งที่จะทำงานอย่างเป็นสุข สามารถเข้าถึงและเลือกใช้ทรัพยากรทุกรูปแบบ ทำอย่างถูกต้องตามวิถีตั้งงามดั้งเดิมสรุปว่าเป็นศีลแห่งการทำอาชีพ จิตชาวนามีสมาธิตั้งใจมั่น แน่วแน่ในการทำงาน จิตชาวนามีปัญญาในการแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาชีวิต รู้เท่าทันเหลี่ยมเล่ห์ในเพทุบายเปลี่ยนแปลงกลโกงของนายทุน ชาวนารู้จักแยกสิ่งที่ไม่ควรทำ

รู้จักสังเคราะห์ วิเคราะห์ปัญหา สามารถหาทางออกจากทุกขัทั้งปวง ในที่สุดชาวนาสามารถใช้ชะง่อนปัญญามีปัญญาในการพึ่งพาตนเอง เกิดความสุขในชีวิตครอบครัวและชุมชนอย่างยั่งยืน

หลังเสร็จจากการทำนา อย่าปล่อยให้ชาวนาจมปลักอยู่ในห้วงความเหนื่อยยากทนทุกข์ตราบชั่วนาตาปี ทำให้พวกเขาสิ้นโอกาสในการพัฒนาชีวิต เป็นหน้าที่หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทุกฝ่ายต้องให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตชาวนา โอนนำเงินภาษีจากรัฐมาจัดกิจกรรมให้ชาวนาร่วมฝึกพัฒนาการรวมกลุ่มเข้มแข็ง จัดตั้งสถาบันพัฒนาวิชาชีพชาวนา โดยชาวนานำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อเตรียมรับมือเผชิญกับความเลวร้ายของเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่อาจไม่ทันตั้งตัวในกระแสสังคมวิกฤติ สร้างพื้นที่ให้ชาวนาได้เลือกพัฒนาตนเองโดยให้พวกเขาไปศึกษาดูงาน เปิดโอกาสให้ชาวนามีความสังเกตรู้ทันต่อสถานการณ์ที่เป็นไปตามยุคสมัย สามารถเลือกเดินผืนชะตา คำนิยมทางสังคมที่ผิด ๆ ได้อย่างองอาจ ชาวนาต้องได้รับการเสริมสร้างปลูกเร้าปัญญาพัฒนาจิตใจ เกิดพลังที่เข้มแข็ง มีแผนจัดการดำรงชีวิตอยู่ในท้องถิ่นได้ด้วยภูมิปัญญาของเขา เป็นชาวนายุคใหม่มีศักดิ์ศรี พึ่งพาตนเองได้ชีวิตชาวนาจึงจะเป็นสุขแท้ตามกฎของธรรมชาติที่ว่า

“ถ้าจิตเป็นสุข กายเป็นสุข ที่สุดชีวิตก็เป็นสุขตามอายุขัยแห่งกรรม...”

เถิงนี้ถ้อยจบแล้ว	จำลา
สรรพฮิตข้าวมาจำ	ฝากไว้
มองผู้ถิ่นนานา	ได้อ่าน ฆะทยาเอ
เพิ่นจักมารู้ได้	แม่ชื้ออาระ ล้านนาเฮา
ทูลความดีแต่พระเทพฯ. ไซ้	บีนอนงค์
ชัตติยะเจ้าโปรดทรง	รับรู้
ม่อนข้าเจตผจง	จารฮ้า วิถีข้าวเนา
มองเผ่าพันธุ์เผ่าผู้-	ชนใช้เสอกษา ฮิตเฮย

“ปัญญาสุดเสี้ยงนี้ เท่าอีวาทวางลงเสี้ยงก่อนแล...”

